

Тозија Ф.¹, Панева Љ.¹, Чкалеска Д.¹, Георгиев З.², Кипровски М.³

ФРЕКВЕНЦИЈА НА КАРИЕСОТ КАЈ УЧИЛИШНИТЕ ДЕЦА И МЛАДИНАТА ВО Р. МАКЕДОНИЈА И НЕГОВА ПРЕВЕНЦИЈА

¹РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА - Скопје,
СТОМАТОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ - Скопје; ²Клиника за детска и превентивна стоматологија,
³Клиника за денална патологија и терапија

Забниот кариес е водечко заболување во оралната патологија на училишните деца и младината. Околу 94% млади до 17 години денес имаат кариес, а повеќе од 36% загубиле еден или повеќе заби поради кариозни причини.

Цел на трудот е мониторинг на здравствениот индикатор 040701 (DMFT at age 12) во периодот 1989-1993, како и прикажување на фреквенцијата на кариесот кај различни возрастни групи на учениците и неопходните мерки за превенција.

Анализирани се податоците од извршените редовни систематски стоматолошки прегледи на учениците во Р. Македонија во 1993 г. Извршено е пилотско истражување на 741 ученик (1,5% од училишната популација) и ретроспективно истражување на систематски прегледаните петтоодделенци во периодот 1989-1993 г. Користен е дескриптивен епидемиолошки и социјално-медицински метод на работа.

Фреквенцијата на несанираниот кариес кај учениците е висока 38,8%. Кариес општата фреквенција (КИЛ) се движи од 90,9% во петто одделение до 100% во први клас, а релативната (КИЗ) од 17,5% во петтото одделение до 33,5% во четврти клас. Учениците на возраст од 12 г. имаат умерено висок кариес индекс просек (КИП): 4,2. Динамиката на КИП кај децата на возраст од 12 г. има тренд на опаѓање во периодот 1989 г. - 1992 г од 5,4 на 3,1, а во 1993 г. се зголемува на 4,2. КИП е со повисоки вредности и кај другите возрасти: 1,3 - прво одд., 2,3 трето одд., 7,1 - седмо одд., 7,5 - први клас и 9,4 во четврти клас.

За постигнување на целите од стратегијата "Здравје за сите до 2000 г.": КИП помал од 3 на возраст од 12. г. и 85% на возраст од 18 г., со

сите свои заби, СЗО препорачува: превенција, повеќе превенција и уште повеќе превенција.

Клучни зборови: епидемиолошки студии; КИП-индекс; забен кариес

Забниот кариес е едно од најраспространетите заболувања на современиот човек, со пандемски одлики и со социјално-медицинско и економско значење (1). Ова масовно заболување е присутно во целиот свет, а попривилегирани се развиените земји (Европа, Америка, Австралија), со општа кариес фреквенција (КИЛ) и до 100%. Во земјите во развој (Азија, Африка) кариесот е со пониска општа фреквенција од околу 60%, која има тенденција на пораст (2).

Во оралната патологија на децата во светот, а особено на училишните деца и младината, забниот кариес е водечко заболување. Дури 94% млади до 17 г. денес имаат кариес, а повеќе од 36% загубиле еден или повеќе заби поради кариозни причини (2). Фреквенцијата на кариесот кај децата расте со возраста, така што просечниот број кариозни заби по дете се менува од 5-6 на возраст од 11 до 14 г., на 9-12 кариозни заби на возраст од 15 до 18 години (1).

Претходните орални епидемиолошки студии, извршени во Р. Македонија, укажуваат на загрижувачки висока застапеност на кариесот кај училишната популација (3,4).

Со цел мониторинг на здравствениот индикатор КИП индекс (DMFT) на возраст од 12 години, селектиран и регистриран од СЗО под реден број 040701, извршено е пилотско истражување на 1,5% од училишната популација стоматолошки систематски прегледани, со по-

себен осврт на возрасната група од 12 г. (петто одделение).

Трудот има за цел да ја прикаже фреквенцијата на кариесот кај училишните деца и младината во Републиката на начин компарбилен со податоците од СЗО (Global Oral Data Bank) и да укаже на неопходните мерки за негова превенција.

Материјал и метод

Користени се податоци од извршените редовни стоматолошки систематски прегледи на учениците од основните и средните училишта во Р. Македонија во 1993 г. доставени со извештаите за систематски прегледи до Републичкиот завод за здравствена заштита-Скопје.

Поради неусогласеноста на важечката медицинска документација и евиденција со критериумите на СЗО, извршено е пилотско истражување на 741 ученик од Скопје, систематски прегледани во 1993 г., од кои 218 во прво, 11 во трето, 197 во петто, 104 во седмо одделение, 47 во први и 64 во четврти клас. Најдениот стоматолошки статус е внесен во стандардните

евиденциони картони. За прикажување на динамиката на кариес фреквенцијата на 12-годишна возраст, ретроспективно се анализирани податоците од систематските прегледи на ученици од петто одделение во периодот 1989-1993 г.

За реализација на поставената цел користен е епидемиолошки дескриптивен и социјално-медицински метод на работа, при што се одредени следниве статистички параметри: КИЛ, КИЗ, КИП, ИСК, МЗ и ГЛК.

Резултати и дискусија

Податоците од извештаите за извршените систематски стоматолошки прегледи на учениците од основните и средните училишта во целата Република во 1993 г. покажуваат дека кај 40 981 ученик или 38,8% од прегледаните основци односно кај 12 106 ученици или 38,6% од прегледаните средношколци е најден несаниран кариес. Фреквенцијата на несанираниот кариес расте со возраста, и тоа од 37,0% во прво до 41,6% во седмо одд., односно од 37,9% во први клас до 39,4% во четврти клас (таб. 1а, б и дијаграм 1 и 2).

ТАБЕЛА 1. ФРЕКВЕНЦИЈА НА НЕСАНИРАН КАРИЕС КАЈ СИСТЕМАТСКИ ПРЕГЛЕДАНИ УЧЕНИЦИ ВО Р. МАКЕДОНИЈА ВО 1993 Г.

Ученици	а) основни училишта				
	Се број (%)	I одд. број (%)	III одд. број (%)	V одд. број (%)	VII одд. број (%)
1 Прегледани	105 669 (100)	26 728 (100)	27 406 (100)	26 407 (100)	25 128 (100)
2 Со несаниран кариес	40 981 (38,8)	9 883 (37,0)	10 287 (37,5)	10 361 (39,2)	10 450 (41,6)

Извор: Републички завод за здравствена заштита-Скопје

Ученици	б) средни училишта		
	Се број (%)	I клас број (%)	III клас број (%)
1 Прегледани	31 387 (100)	17 660 (100)	13 727 (100)
2 Со несаниран кариес	12 106 (38,6)	6 700 (37,9)	5 406 (39,4)

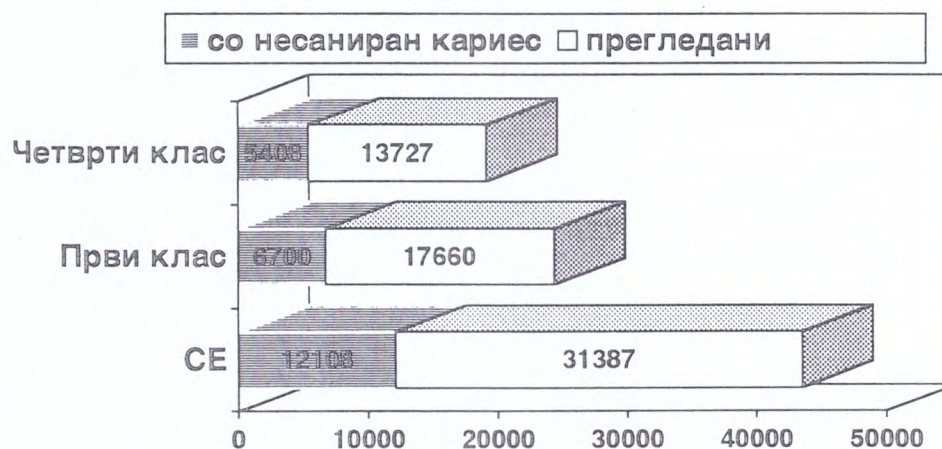
Извор: Републички завод за здравствена заштита-Скопје

Високата застапеност на несанираниот кариес кај сите возрасни групи укажува на недоволната организираност на превентивната стоматолошка служба, како и на отсуство на систематска санација на откриените кариозни заби кај учениците при систематските прегледи. Целосното пилотско истражување извршено на 741 ученик покажува дека општата

кариес фреквенција (КИЛ) се движи од 90,9% во петто одделение до 100% во први клас. Релативната кариес фреквенција (КИЗ е најниска во петто одделение - 17,5%, а највисока во четврти клас - 33,5% (1). Вредностите на КИП се доста високи во сите одделенија: 1,3 во прво, 2,3 во трето, 4,2 во петто, 7,1 во седмо одделение, 7,5 во први клас и 9,4 во четврти клас (1,4); (таб. 2 и дијаграм 3).

Дијаграм 1. Фреквенција на несаниран кариес кај систематски прегледани ученици во основните училишта

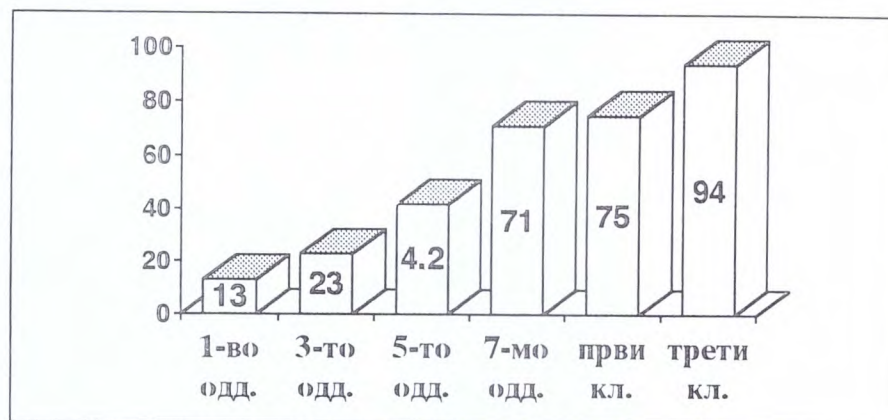

Дијаграм 2. Фреквенција на несаниран кариес кај систематски прегледани ученици во средните училишта

ТАБЕЛА 2. СОСТОЈБА НА ЗАБИТЕ КАЈ СИСТЕМАТСКИ ПРЕГЛЕДАНИТЕ УЧЕНИЦИ ПО ВОЗРАСТ

Возраст/ одделение	Број на ученици	КИЛ (%)	КИЗ (%)	КИП	ИСК (%)	МЗ (%)
1 прво	218	-	-	1,3	14,1	-
2 трето	111	-	-	2,3	29,0	-
3 петто	197	90,9	17,5	4,2	39,5	0,6
4 седмо	104	98,1	26,2	7,1	36,9	1,6
5 први клас	47	100,0	26,9	7,5	28,6	2,3
6 четврти	64	96,9	33,5	9,4	55,7	3,8

Извор: пилотско истражување

Дијаграм 3. КИП кај различни возрастни групи ученици

Степенот на успешноста на лекувањето и санацијата на кариозните заби може да се согледа од вредностите на ИСК - индекс на санација на кариес, и МЗ - вредности кај најголемите ученици со 55,7% санирани и 3,8% извадени заби.

Според критериумите на СЗО за вредноста на КИП на возраст од 12 г. (ДМФТ-индикатор 040701), Р. Македонија спаѓа во земјите со умерено висок кариес индекс просек (2,7-4,4); (5).

Податоците од табела 3 покажуваат дека во прво одделение секое дете има просечно по

1,1 кариозен траен заб, а санирани се само 0,2, во трето 1,6 кариес просек со 0,7 санирани заби, а на возраст од 12 г., при КИП од 4,2, санирани се само 1,6 заби. Просекот на екстрахираните трајни заби расте со возраста, од 0,0 во прво одделение до 1,1 во четврти клас (4). Дистрибуцијата на кариесот по пол укажува на варијабилност кај различните возрасти. Во прво и петто одделение двата пола се подеднакво застапени, во трето, седмо и четврти клас доминира женскиот пол, а машкиот има повисок КИП само во први клас.

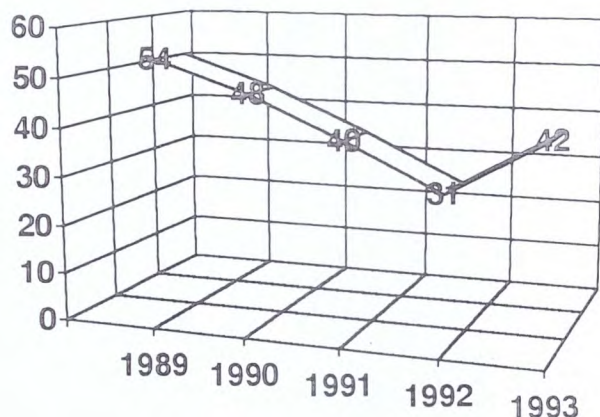
ТАБЕЛА 3. СТАТУС НА ТРАЈНИТЕ ЗАБИ КАЈ УЧЕНИЦИТЕ ПО ПОЛ И ВОЗРАСТ: ПРОСЕК ПО ДЕТЕ

Возраст/ одделение	П о л											
	С е				М а ж и				Ж е н и			
	К	Е	П	КИП	К	Е	П	КИП	К	Е	П	КИП
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1 прво	1,1	0,0	0,2	1,3	1,1	0,0	0,2	1,3	1,1	0,0	0,2	1,3
2 трето	1,6	0,0	0,7	2,3	1,3	0,0	0,7	2,0	2,0	0,0	0,7	2,7
3 петто	2,5	0,1	1,6	4,2	2,7	0,1	1,5	4,3	2,3	0,1	1,8	4,2
4 седмо	4,2	0,4	2,5	7,1	3,9	0,3	2,0	6,2	4,4	0,6	2,8	7,8
5 први клас	4,9	0,7	1,9	7,5	7,3	0,7	0,3	8,3	4,7	0,7	2,1	7,5
6 четврти клас	3,7	1,1	4,6	9,4	2,0	0,6	5,4	8,0	3,9	1,1	4,5	9,5

Извор: пилотско истражување

Во табела 4 и дијаграм 4 е прикажана динамиката на кариесот кај деца на возраст од 12 г. во периодот 1989-1993 г. Се забележува тренд на опаѓање на КИП од 5,4 во 1989 г. на 3,1 во

1992 г., што е резултат на спроведувањето на превентивните програми во тој период. Во 1993 г. повторно се забележува пораст на вредноста на КИП на 4,2.

Дијаграм 4. Тренд на КИП кај деца на возраст од 12 г. во периодот 1989-1993 г.

ТАБЕЛА 4. Динамика на КИП КАЈ ДЕЦА НА ВОЗРАСТ ОД 12 Г.

Година	К (просек)	Е (просек)	П (просек)	КИП	ИНДЕКС базичен	ИНДЕКС верижен
0	1	2	3	4	5	6
1 1989	3,9	0,2	1,3	5,4	100,0	-
2 1990	3,0	0,2	1,6	4,8	88,8	88,8
3 1991	2,4	0,2	1,4	4,0	74,0	83,3
4 1992	1,7	0,1	1,3	3,1	57,4	77,5
5 1993	2,5	0,1	1,6	4,2	77,7	135,5

Извор: пилотско истражување

Базичниот индекс 1992/1989 г покажува дека во 1992 г. КИП-от е намален за 42,6%, а базичниот индекс 1993/1989 г. покажува намалување од 22,3%. Верижниот индекс попрецизно ја изразува промената на КИП од година во година. Годишниот пораст на кариесот ГПК во последните две години изнесува 1,7 по ученик.

Високата застапеност на несанираниот кариес кај учениците во Републиката, како и

умерено високите вредности на КИП на возраст од 12 г., а и кај другите возрасти, зборуваат за инсуфициентна превентивна стоматолошка заштита на училишните деца и младината во Републиката во целина, а и во Скопје, како најголем град, со релативно добро организирана стоматолошка служба.

За да се постигнат целите од стратегијата "Здравје за сите до 2000 г.",

- 50% од децата на возраст 5-6 г. без кариес;
- КИП помал од 3 на возраст од 12. г;
- 85% од младите на возраст од 18 г. со сите свои заби

а во согласност со слоганот на СЗО за 1994 г. "Здрава уста за здрав живот", во нашата Република неопходно е итно и ригорозно спрове-

дување на препораката од Одделот на СЗО за орално здравје: "превенција, повеќе превенција и уште повеќе превенција".

Задолжително да се обезбеди:

- масовна ендегена примена на флуор преку водата за пиење или со таблети, како и егзогена примена на флуорни раствори и паста (2, 5,6);
- здравствено-воспитна работа со учениците во врска со оралната хигиена и правилната исхрана;
- стриктно спроведување на Програмата за систематски прегледи на учениците;
- систематска санација на забите по принципите на училишна стоматолошка заштита,
- отворање стоматолошки амбуланти во училиштата со 1 000 ученици,
- создавање нов вид стоматолошки кадри - стоматолог кој примарно ќе превенира, а секундарно ќе санира,
- измена на важечката документација и евиденција за извршените систематски стоматолошки прегледи, со комплетно прикажување на стоматолошкиот статус на ученикот,
- создавање банки на податоци погодни и компатибилни за брза размена на информации,
- обезбедување финансиски средства во висина од 5% до 10% од здравствениот буџет за превентивни програми и нивно целосно искористување.

DENTAL CARIES FREQUENCY AMONG SCHOOL CHILDREN AND YOUTH IN REPUBLIC OF MACEDONIA AND ITS PREVENTION

Tozija F., Paneva Lj, Ćkaleska D., Georgiev Z., Ćiprovski M.

Summary

Dental caries is one of the most widespread oral diseases among schoolchildren and youth. Today, 84% of 17 years olds have dental caries and more than 60% have lost one or more teeth because of caries.

The aim of this paper is monitoring health indicator 040701 (DMFT at age 12) during the period 1989-1993 and to show dental caries frequency among different age groups of school children and to recommend steps for its prevention.

Data obtained from regular systematic dental examinations of school children in the Republic of Macedonia during 1993 were analysed. A pilot study of 741 school children (1,5% of the school population) and retrospective investigation of systematically followed up fifth grade school children

in the period 1989-1993, were carried out. A descriptive epidemiological and socio-medical method was used.

Untreated caries frequency among school children is up to 38,8%. Global caries frequency ranges between 90,9% in the fifth grade primary school to 100% in the first grade secondary school.

Relative caries frequency varies from 17,5% in the fifth grade to 33,5% in the fourth grade secondary school. School children aged 12 have a moderate DMFT - 4,2. DMFT dynamics among 12 years olds has a decreasing trend in the period 1989-1992 dropping from 5,4 to 3,1, while in 1993 it raised to 4,2. DMFT is on a higher level among the other age groups: 1,3 in first grade; 2,3 in third grade; 7,1 in seventh grade; 7,5 in first grade secondary and 9,4 in fourth grade secondary school.

To reach the goals stated in the strategy „Health for all by 2000„ - DMFT at age 12 under 3 and 85% of the 18 year olds to have retained all their natural teeth, WHO recommends: **prevention, more prevention and still more prevention.**

Key words: epidemiological study; DMFT-index; dental caries

Литература

1. JAKOVljević D, NOVAKOV S. Socijalna medicina. NIŠRO „Dnevnik“, Novi Sad, 1987: 284-92.
2. ĆORĀEV D. Утврдување на флуорот во водата за пиење, со посебен осврт на ендемско-флуоротичните зони како основа за оптимализација на превентивните дози на флуорот во СРМ (научноистражувачки проект). Републички завод за здравствена заштита и Републичка заедница за научни дејности, Скопје, 1991.
3. НЕЧЕВА Љ и сор. Проценка на оралното здравје на населението на СРМ и потребниот третман преку критериумите на СЗО (научноистражувачки проект). Стоматолошки факултет и Републичка заедница за научни дејности, Скопје, 1991.
4. НЕЧЕВА Љ и сор. Состојбата на оралното здравје и потребната санација на населението од Македонија по региони. Макед Стоматол Прегл 1993; 17(2): 89-95.
5. WHO. Oral diseases: Prevention is better than cure. Geneva, 1994.
6. ЦАРЧЕВ М и сор. Флуорот во водата за пиење и кариес фреквенцијата во ендемските подрачја на Македонија. Макед Стоматол Прегл 1992; 16(1): 51-7.